

FRA ROBINSON CRUSOE TIL RANDERSVEJ

O'CONNELLS BØN TIL DICKENS

De fleste mennesker kan huske, hvor de befandt sig under terrorangrebene den 11. september 2001, men for mig står det lige så klart, hvor jeg var, da Albus Dumbledore døde i *Harry Potter og halvblodsprinsen*. Rektoren for Harry Potters skole for heksekunster og troldmandskab forsvandt for øjnene af mig, da jeg sommeren 2005 lå i en køjeseng i en norsk fjeldhytte. Jeg havde læst fem timer i træk og havde hverken tid til at gå tur i fjeldet eller spise frokost. Mit hjerte bankede hurtigt, mens mine fingre bladrede videre i bogen.

Tæt på romanens klimaks flyver Dumbledore med Harry Potter op til hekse- og troldmandsskolens astronomitårn for at kæmpe mod Voldemorts dødsgardister, der har sat deres mærke over tårnet. Dumbledore er allerede svækket efter at have drukket en giftig eliksir, og kort efter dukker professor Severus Snape op sammen med flere dødsgardister. Han kaster en dødsbesværgelse på Dumbledore, så han falder ned fra tårnet.

På det tidspunkt lagde jeg bogen fra mig og gik ud til den lille forsamling, der sad i køkkenet. ”Der er sket noget forfærdeligt”, sagde jeg med tårer i øjnene. Jeg kunne ikke

begribe, at min litterære barndomshelt var forsvundet for øjnene af mig.

Den følelse, som den britiske forfatter J.K. Rowling fremkaldte i mig med sine ord om Dumbledore, er hverken ny eller unik. **Vi har grinet og grædt med fiktive karakterer gennem hele fiktionens lange historie.** Den engelske forfatter Charles Dickens forårsagede for eksempel både sorg og glæde hos sine læsere med socialrealistiske romaner som *Nelly og hendes bedstefar* fra 1841. Oprindeligt udgav Dickens endda historien om Nelly som en føljeton i et tidsskrift, hvorfor læserne måtte vente en hel uge på at få fortsættelsen. Den form for spænding, som Dickens' læsere må have følt dengang i midten af 1800-tallet, genkender jeg, når jeg forventningsfuld tænker på, hvordan det dog nu skal gå i næste afsnit af serier som *Game of Thrones* eller *Skam*.

I *Nelly og hendes bedstefar* må de to titelfigurer flygte fra London, fordi bedstefaren har spillet deres sidste penge op. Mens de søger mod en bedre tilværelse, lever de som tiggere og møder undervejs utallige grædende, forældreløse børn og desperate arbejdsløse, der marcherer hen ad landevejene på jagt efter føde og tag over hovedet.

På grund af de mange strabadser bliver Nelly efterhånden så udmattet, at nogle læsere kunne regne ud, hvilken skæbne der ventede hende, og så skrev de til Dickens. De bønfuldt ham om ikke at lade Nelly dø. Det højtstående irske kongresmedlem Daniel O'Connell brød efter sigende ud i tårer og råbte om Dickens: "Han skulle ikke have slået hende ihjel".

Men på trods af – eller måske netop på grund af – de ubarmhjertige forfattere og filmskabere læser og ser vi videre. I fiktionens verden lider vi med karaktererne, når herren over Winterfell, Eddard Stark, bliver halshugget foran sine børn i *Game of Thrones*. Det skærer os i hjertet, når William Shakespeares Romeo forgifter sig selv, fordi han tror, at Julie er død, og når Julie stikker sig ihjel med Romeos dolk, fordi hun ligesom ham ikke vil leve uden sin elskede. Takket være fiktionen kan vi overvære hjerteskrærende drab og ophæve fysikkens love med en flyvende Harry Potter og øjeblikket efter rejse os for at spise en dejlig frokost.

ER DET EN TYR ELLER ET CYKELSTYR?

Da jeg i 2015 var på forskningsophold ved University of California, Berkeley, diskuterede jeg med en anden litteraturforsker, hvornår fiktion opstod som den konventionelle ramme for hele romangenren. På engelsk betyder ordet for roman, *novel*, og *fiction* endda stort set det samme, mens vi på dansk også bruger 'fiktion' om kortere skønlitterære tekster som noveller samt teaterstykker og film. Min kollega hævdede at kunne spore fiktion som overordnet kategori helt tilbage til starten af 1600-tallet med Miguel de Cervantes Saavedras roman *Den sindrige ridder don Quixote de la Mancha*.

I den spanske roman beslutter herremanden don Quixote sig for at opsøge alle de eventyr, han indtil videre kun har læst om i ridderfortællinger fra middelalderen. Da han kommer ud af bøgerne og ind i virkeligheden, er der

dog ikke særlig mange eventyr, men fordi han forventer at finde dem, fremkalder han dem i sit hoved. En bondepige fremstår som hans udkårne adelsdame Dulcinea del Toboso, et værtshus bliver til et slot, og vindmøller til kæmper, han må besejre.

Men spørgsmålet er, hvornår en genre eksisterer? Er der tale om en genre, hvis den endnu ikke har fået et navn, eller hvis forfatterne ikke engang selv ved, at de skriver inden for den? Hver gang jeg og mine kollegaer diskuterer, hvornår fiktion opstod som litterær konvention, diskuterer vi også, hvilken roman der som den første bliver skrevet og udgivet som et fiktionsværk. Det er nemlig romanen, der første gang får stemplet 'fiktion'.

Jeg vil derfor gerne gå med til at sige, at *Don Quixote* er en af de første romaner, og ikke mindst, at den er et mesterværk. Men jeg vil mene, at vi først kan tale om en etableret fiktionskategori et stykke ind i 1700-tallet, hvor forfatterne på én og samme tid skrev romaner og gjorde opmærksom på, at de var fiktive.

Det var altså først på det tidspunkt, at forfatterne opfandt mærkatet 'roman' for at signalere fiktion. I England er det blandt andet Daniel Defoe, Henry Fielding, Laurence Sterne og Charlotte Lennox, mens det i Danmark er Johannes Ewald, Ludvig Holberg og den i dag stort set ukendte Carl August Thiello, der er blandt de første romanforfattere.

Mens forfatterne gik i gang med at skrive deres første romaner, spekulerede de også over, hvad det var for en genre, de var ved at skabe. Sammen med filosoffer og

kritikere forsøgte forfatterne at forstå, hvad det vil sige, at et værk er fiktion. Og det er et ganske godt spørgsmål: For hvis essensen af fiktion er en række begivenheder og personer, som en forfatter opfinder, hvilke ord skal vi så sætte på den form for påfund? Og hvordan kan vi forklare, at vi ligefrem kan bryde ud i latter eller gråd på grund af uvirkelige fænomener?

Svarene på de spørgsmål kan jeg måske komme nærmere ved at oversætte, hvad den engelske digter Sir Philip Sidney i 1583 skrev om digtning, nemlig: ”Digteren hævder ikke noget, og derfor lyver han heller aldrig”. Jeg kan også overveje, hvordan den engelske digter Samuel Taylor Coleridge i 1817 beskrev den ”poetiske tro”, nemlig som en ”villet ophævelse af tvivlen”. Det er altså ifølge de to englændere forklaringen på, at jeg kunne leve mig ind i *Harry Potter*-universet, selv om jeg godt vidste, at dets bestanddele strider imod virkelighedens fysiske love.

I Berkeley gik jeg en dag forbi nogle studerende, der ligesom Potter og hans venner spillede Quidditch. Foran det imponerende universitetsbibliotek løb de studerende rundt på plænen og lod, som om kosteskafterne mellem deres ben var flyvende racer koste, kastede bolde til hinanden og forestillede sig, at de fløj højt over jorden. Det ødelagde tilsyneladende ikke legen, at de langt fra var flyvedygtige.

Den tyske filosof Hans Vaihinger hævder endda, at denne forestillingsevne også er et grundvilkår for en række natur- og samfundsvidenskabelige discipliner, der eksempelvis beskriver komplekse principper, ”som om”

de er resultatet af simple faktorer, fordi de ellers ville blive for uigennemskuelige. Andre forskere som den amerikanske sprogteoretiker John Searle mener, at vi ved hjælp af fiktion kun "lader, som om" vi siger noget seriøst, og filosofen Kendall Walton påpeger, at **der er objekter i vores hverdag, som hele tiden får os til at forestille os dem som noget andet, end de er i virkeligheden.**

På forsiden af Waltons mest kendte bog *Mimesis as Make-Believe* fra 1990 kan vi for eksempel se en skulptur, som den spanske kunstner Pablo Picasso lavede i 1943. Mere præcist består den af en cykelsaddel og et styr, som Picasso har sat oven på hinanden, så det ligner hovedet på en tyr. Mange dagligdagsfænomener kan ifølge Walton på samme måde vække vores fantasi og forestillingsevne.

DEN 'VIRKELIGE' ROBINSON CRUSOE

Når jeg og mine kollegaer diskuterer, hvilken roman der var verdens første, er Defoes *Robinson Crusoe* med i kapløbet. Men da romanen udkom i 1719, lod Defoe, som om den ikke var fiktion. Dengang var der i det hele taget mange forfattere, der ikke ville indrømme, at de fandt på deres historier.

Læserne kendte endnu ikke særlig meget til roman-genren, og der var stor frygt forbundet med fiktionen: Kunne unge kvinder ligefrem blive ledt i fordærv ved at læse om romantisk kærlighed og sex før ægteskabet? Kunne amoralske karakterer opildne til vold?

Denne bekymring minder mig om, hvordan journalister, anmeldere og debattører reagerede, da først